

Anuari 2022

Els reptes de l'educació a Catalunya

El rol de la programació de l'oferta en la lluita contra la segregació escolar: reptes i oportunitats

María Segurola

Anuari 2022

Els reptes de l'educació a Catalunya

Aina Tarabini
(Directora)

Anuari 2022

Els reptes de l'educació a Catalunya

**Aina Tarabini
(Directora)**

La col·lecció «Polítiques» és la col·lecció de referència de la Fundació Jaume Bofill. S'hi publiquen les recerques i els treballs promoguts per la Fundació amb més rellevància social i política. Les opinions que s'hi expressen corresponen als autors.

© Fundació Jaume Bofill, 2022
Girona, 34, interior
08010 Barcelona
fbofill@fbofill.cat
<http://www.fundaciobofill.cat>

Creiem que el coneixement s'ha de compartir. Per això fem servir una llicència Creative Commons **Reconeixement 4.0 Internacional (CC BY 4.0)**, llevat que en algun material indiquem el contrari. Us animem a copiar, redistribuir, remesclar o transformar i crear els continguts propis d'aquesta publicació, per a qualsevol finalitat, inclosa la comercial. Només us demanem que reconegueu l'autoria de la creació original.

Les publicacions de la Fundació Jaume Bofill estan disponibles per a descàrrega al web: www.fundaciobofill.cat

Primera edició: novembre de 2022

Autoria: Aina Tarabini (dir.),
Montserrat Blanes,
Queralt Capsada-Munsech,
Marta Casas, Digna Couso,
Marta Curran, Clara Fontdevila,
Judith Jacovkis Halperin,
Paula Lozano, Raquel Miño,
Laia Narciso, Neus Sanmartí,
María Seguro, Eulàlia Sot,
Núria Vallès-Peris

Edició: Fundació Jaume Bofill
i Bonal·letra Alcompàs
Cap de publicacions: Anna Sadurní
Cap de projectes: Miquel Àngel Alegre

Disseny de la coberta: Anythink
Maquetació: Mercè Montané

ISBN: 978-84-124829-7-3
DL: B 20360

Autoria: **Aina Tarabini** (dir.). Doctora en Sociologia, professora del Departament de Sociologia de la Universitat Autònoma de Barcelona i membre dels grups de recerca GEPS (Grup de recerca en Globalització, Educació i Polítiques Socials) i GIPE (Grup Interdisciplinari de Polítiques Educatives).

Montserrat Blanes. Directora de l'Institut Bonanova FP Sanitària. Ha estat directora de la Fundació Barcelona FP i directora d'organització i gestió de Barcelona Activa (Ajuntament de Barcelona).

Queralt Capsada-Munsech. Doctora en Sociologia per la Universitat Pompeu Fabra. Actualment és professora lectora (Assistant Professor) en Sociologia de l'Educació al Departament d'Educació de la University of Glasgow (UK).

Marta Casas. Antropòloga especialitzada en Gestió de la Diversitat i la Convivència, Educació Intercultural i Educació Inclusiva. Actualment treballa de professora a l'INS Antoni Pous i Argila de Manlleu i coordina El Teler de Música (Fundació L'Arc).

Digna Couso. Llicenciada en Física i doctora en Didàctica de les Ciències. Professora del Departament de Didàctica de la Matemàtica i les Ciències Experimentals de la UAB i Directora del Centre de Recerca per a l'Educació Científica i Matemàtica (CRECIM).

Marta Curran. Doctora en Sociologia per la Universitat Autònoma de Barcelona, professora i investigadora de Sociologia de l'Educació de la UCM i el GEPS-UAB.

Clara Fontdevila. Doctora en Sociologia per la Universitat Autònoma de Barcelona. Actualment és investigadora en Política educativa de la Universitat Autònoma de Barcelona i la University of Glasgow.

Judith Jacovkis Halperin. Doctora en Sociologia per la UAB, professora del Departament de Didàctica i Organització Educativa de la UB i membre dels grups de recerca GEPS (Grup de recerca en Globalització, Educació i Polítiques Socials) i Esbrina.

Paula Lozano. Graduada en Mestra d'Educació Primària per la Universitat de Barcelona (UB). Màster en Investigació i Canvi Educatiu (UB). Professora del Departament de Didàctica i Organització Educativa de la UB i membre del grup de recerca Esbrina.

Raquel Miño. Doctora en Educació i Societat per la Universitat de Barcelona. Professora del Departament de Didàctica i Organització Educativa de la UB i membre del grup de recerca Esbrina.

Laia Narciso. Doctora en Antropologia Social i Cultural. Professora al Departament d'Antropologia Social i Cultural de la Universitat Autònoma de Barcelona i investigadora del Grup EMIGRA, Centre d'Estudis sobre Migracions.

Neus Sanmartí. Doctora en Ciències Químiques i especialista en Didàctica de les Ciències. Professora emèrita del Departament de Didàctica de la Matemàtica i les Ciències Experimentals de la UAB.

María Seguro. Graduada en Periodisme i màster en Polítiques Públiques i Socials (Universitat Pompeu Fabra i Johns Hopkins University). Cap de projectes a la Fundació Bofill, especialitzada en segregació escolar.

Eulàlia Sot. Llicenciada en Psicologia per la Universitat Autònoma de Barcelona i màster en Teràpia Familiar Sistèmica pel Centre de Teràpia Familiar de Barcelona. Actualment treballa a la Subdirecció General d'Addiccions de l'Agència de Salut Pública de Catalunya.

Núria Vallès-Peris. Sociòloga, doctora especialitzada en Estudis de la Ciència i la Tecnologia. Actualment és investigadora a l'*Intelligent Data Science and Artificial Research Center* de la UPC i al *Barcelona Science and Technology Studies Group* de la UAB.

Índex

Introducció	1
Aina Tarabini	
Bibliografia	8
1 El Decret d'educació inclusiva: aportacions i limitacions per a garantir l'equitat educativa	11
Raquel Miño i Paula Lozano	
Introducció	13
Quatre preguntes sobre el desplegament del Decret d'inclusió	16
Quines han estat les principals aportacions del Decret d'inclusió?	16
Quines dificultats troben els centres a l'hora d'educar en igualtat de condicions tot l'alumnat?	19
El desplegament del decret afavoreix itineraris educatius i d'aprenentatge que contribueixen a la igualtat de condicions entre l'alumnat?	24
El decret afavoreix que el professorat tingui accés a la formació que necessita?	33
Com construir un sistema educatiu basat en la igualtat de condicions educatives per a tothom?	36
Canvis al decret. Destinar suficient pressupost, enfortir les xarxes, crear nous perfils i generar aliances	36

A l'abast del professorat. Canviar les relacions pedagògiques, escoltar l'alumnat i millorar l'orientació postobligatòria	39
Tres missatges clars a l'Administració: baixar les ràtios, fer front a la segregació escolar i reduir la pobresa	41
Propostes d'acció transformadora	43
Pel que fa als canvis que poden fer-se des de l'Administració educativa:	44
Pel que fa als canvis que poden fer-se des dels centres educatius	46
Finalment, pel que fa als canvis que poden potenciar-se des de les polítiques públiques	47
Bibliografia	48

2 El rol de la programació de l'oferta en la lluita contra la segregació escolar: reptes i oportunitats **53**

María Seguro

La importància de la programació de l'oferta educativa	55
Context	58
Una escola amb més alumnat de nacionalitat estrangera i en risc de pobresa	58
Increment de la concentració escolar i del nombre de centres educatius segregats respecte al seu entorn	59
Concentració de vacants als centres públics més complexos i a la xarxa concertada	62
Sobreoferta	64
Una oferta de places que creix quan augmenta l'alumnat, però que no disminueix amb la caiguda demogràfica	67
Una xarxa dual regulada per normatives diferents que no permet una estratègia conjunta en l'aplicació de mesures d'equitat en la programació de l'oferta	70
La transformació dels centres educatius amb baixa demanda en instituts escola	73
Punts de millora i palanques de canvi	75
La caiguda demogràfica persistirà en la propera dècada i caldrà canviar la programació	75
Reformulació dels criteris de programació de l'oferta: de la valentia local a l'estratègia de país	76
Les Taules de Planificació: d'una programació anual segons el padró a una programació guiada per les dades sota criteris d'equitat	77

Un marc normatiu comú per a tots els centres finançats amb fons públics	77
La distribució equilibrada de la matrícula viva per afavorir l'equilibri al llarg del curs	78
La reserva de places per a alumnes amb necessitats específiques per garantir que tots els grups són heterogenis des de P3	79
Criteris dessegregadors a l'hora de tancar, fusionar o reconvertir a instituts escola els centres educatius	80
Aprofitament dels efectes dessegregadors de la configuració de zones escolars i adscripcions	81
Propostes i recomanacions	82
Emissió d'instruccions específiques per programar una oferta ajustada al padró que promogui la distribució equilibrada de l'alumnat	83
Criteris d'obertura de grups al llarg del curs per gestionar l'assignació d'alumnat de matrícula viva de manera equilibrada	87
Aprovació d'un nou decret de concerts educatius que determini la programació conjunta de l'oferta entre tots els centres finançats amb fons públics	87
Creació de zones educatives heterogènies per compensar la segregació residencial	89
Mesures per fer créixer les oportunitats educatives als centres complexos amb baixa demanda	89
Bibliografia	91

3 El Repte de l'FP, entre la continuïtat d'estudis i la necessitat de professionalització **93**

Montserrat Blanes

Una FP integradora, inclusiva i de qualitat	95
L'accés	101
El procés	109
Cap a un sistema integrat d'FP	109
El professorat de l'FP, una peça clau de l'engranatge	113
El model d'ensenyament-aprenentatge de l'FP	115
La sortida	118
Propostes de millora	120
Consens en els objectius i la finalitat de l'FP inicial	120
Integració del sistema	122

L'orientació	123
Professorat	126
Centres i infraestructura	128
Curriculum i metodologies	130
Bibliografia	131

4 Els Centres de Noves Oportunitats: una peça clau del sistema educatiu català per a garantir l'èxit escolar **133**

Marta Curran i Aina Tarabini

Introducció	135
De segones a noves oportunitats: el nom fa la cosa?	138
Centres de Noves Oportunitats a Catalunya: antecedents i radiografia actual	141
Els i les destinatàries dels Centres de Noves Oportunitats	143
L'ADN dels Centres de Noves Oportunitats	147
Algunes experiències recents al territori català	152
A quins obstacles han de fer front els CNO?	155
Punts de millora i palanques de canvi	158
Reclams que els CNO fan a les administracions públiques	158
Riscos i oportunitats de la institucionalització dels CNO	161
Propostes i recomanacions per a l'acció	165
Planificació	165
Governança	166
Reconeixement i finançament	168
Funcionament	168
Població diana i avaluació	169
Bibliografia	169

5 Els agrupaments escolars: impactes sobre les oportunitats educatives dels i les joves **173**

Laia Narciso

Les formes d'agrupament de l'alumnat: el repte entre l'eficàcia i l'equitat	175
Què sabem sobre els models d'agrupament als diversos sistemes?	178
Models i tipologies d'agrupament dels sistemes educatius europeus	179
Principals riscos i oportunitats de les formes d'agrupament	185

Mapa actual del model d'agrupament al sistema educatiu català	191
Marc normatiu: diferenciació del sistema i formes d'agrupament previstes	191
Models i tipologies d'agrupaments presents al sistema educatiu català	198
Àmbits de millora i oportunitats de canvi: oportunitats educatives i claus per fomentar l'equitat	200
Nivell de sistema: condicionants i potencials de la política educativa actual	201
Nivell institucional: transformacions de la cultura i de les pràctiques escolars cap a la inclusió	202
Propostes per a models que garanteixin el potencial educatiu de tot l'alumnat	205
Bibliografia	209
6 Despertar el gust per l'aprenentatge de tot l'alumnat: una utopia feta realitat	217
Digna Couso i Neus Sanmartí	
El repte de desenvolupar el gust per aprendre en tot l'alumnat	219
Idea 1: Una motivació més enllà de la curiositat temporal o de l'interès mediatitzat	222
Idea 2: El que realment motiva a aprendre és creure que tu, siguis qui siguis, pots tenir èxit aprenent	227
Idea 3: El paper de la contextualització, el diàleg i la metacognició en el foment de l'aprenentatge	232
Idea 4: El gust per aprendre a l'escola es genera formant part d'una comunitat que comparteix objectius i valora l'aprenentatge	243
Propostes i recomanacions per despertar el gust per aprendre de l'alumnat	248
Conclusions	257
Bibliografia	259
7 Gestió inclusiva de la diversitat i capacitació professional: un vincle indestriable	265
Marta Casas	
Qüestions per començar	267
De què parlem quan parlem de diversitat?	268

De què parlem quan parlem de perspectiva inclusiva?	271
La capacitació dels professionals de l'educació	272
De què parlem quan parlem de capacitació?	272
De qui parlem quan parlem de professionals de l'educació?	279
Tres principis orientadors	281
Principi 1: els professionals de l'educació com a agents de canvi	281
Principi 2: eliminar les barreres per a la inclusió	283
Principi 3: responsabilitat col·lectiva per construir contextos més inclusius	287
Propostes i recomanacions	288
Àmbit 1: desenvolupament professional	290
Àmbit 2: abordatge de les barreres per a la inclusió	296
Àmbit 3: Corresponsabilitat social	301
Bibliografia	303

8 El professorat als centres de màxima complexitat: com reclutar-lo i retenir-lo **309**

Clara Fontdevila	
La configuració de les plantilles docents als centres d'alta complexitat: un debat pendent	311
La configuració de les plantilles docents: implicacions des d'una agenda d'equitat	313
Apunts diagnòstics: el cas de Catalunya	318
Mobilitat, rotació i distribució del personal docent: una radiografia incompleta	318
Cap a una política de recursos humans per als centres d'alta complexitat: avenços recents	323
L'atracció de docents a centres desavantatjats: síntesi d'opcions polítiques	328
Programes de capacitació integrats en la formació inicial	330
Programes de mentoria i inducció	331
El clima escolar i les condicions de treball	332
Reptes i opcions de reforma del sistema educatiu català	333
Bibliografia	340

9	Estratègies educatives cap a la ciutadania digital (amb d petita)	347
	Núria Vallès-Peris	
	Introducció	349
	Una visió alternativa de la digitalització educativa	351
	Com pensar la digitalització escolar? Controvèrsies i preguntes	355
	La manera com es dissenyen i desenvolupen tecnologies digitals educatives és un procés que està obert a l'anàlisi social i polític	357
	Les tecnologies no són simples eines que ens ajuden en l'ensenyament i l'aprenentatge, sinó que contribueixen a configurar les pedagogies, l'organització i les experiències escolars	359
	Els efectes de qualsevol innovació tecnològica s'expliquen per la seva naturalesa relacional i situada, que pren forma quan s'introdueixen en un determinat context, en el qual hi participen alumnat, professorat, famílies i polítiques educatives	362
	Propostes cap a una ciutadania digital des de l'educació (amb d petita)	365
	Com es poden reforçar processos interns que responguin a models més democràtics de digitalització educativa?	370
	De quina manera es poden desenvolupar estratègies d'educació digital que acompanyin les pedagogies que promouen l'èxit educatiu i la igualtat d'oportunitats per a tot l'alumnat?	371
	Quines mesures contra la injustícia digital ens poden permetre reduir les desigualtats entre l'alumnat?	374
	Apunt final	376
	Bibliografia	377
10	El rol de l'educació en la promoció de la salut: una mirada des de l'equitat i el benestar	381
	Judith Jacovkis Halperlin i Eulàlia Sot	
	Educació i salut més enllà de la pandèmia	383
	L'educació com a determinant social de la salut	386
	Situació a Catalunya: antecedents, recorregut i marcs actuals	390

Marc estratègic de promoció de la salut i prevenció als centres educatius	395
Els principals indicadors de salut dels i les joves a Catalunya	397
Àmbits de millora i orientacions per al canvi	399
Comunitat	401
Equitat	403
Intersectorialitat	406
Continuïtat	408
El centre educatiu a la Xarxa de Salut Comunitària: propostes i recomanacions	410
Comunitat	410
Equitat	412
Intersectorialitat	415
Continuïtat	416
Conclusions	418
Bibliografia	419

11 Les expectatives formatives i professionals dels i les joves: un abordatge des de l'orientació escolar **425**

Queralt Capsada-Munsech

Cap a un model global d'orientació, pensant en persones enlloc d'estudiants	427
Del «somni» a la realitat: destriant els factors principals que condicionen les expectatives formatives i professionals	429
Factors individuals	431
Factors institucionals	437
Factors de context	442
Ampliant la mirada: què ens manca per poder treballar les expectatives dels i les joves de forma global	443
Punts de millora i palanques de canvi per promoure l'orientació global	447
Propostes i recomanacions per a un model d'orientació global que entengui els i les joves com a persones	450
Bibliografia	455

Conclusions: per una política educativa que posi el benestar al centre	463
Aina Tarabini	
La justícia afectiva com a marc d'anàlisi	469
El propòsit: l'èxit educatiu per a tothom	474
Els suports: formació, recursos i acompanyament	478
La col·laboració: cap a una comunitat educativa basada en la confiança	483
Per acabar	486
Bibliografia	489

2

El rol de la programació de l'oferta en la lluita contra la segregació escolar: reptes i oportunitats

María Seguro

La importància de la programació de l'oferta educativa

La distribució equilibrada de l'alumnat és un dels reptes principals de l'educació a Catalunya i encara no està resolt. L'elevada segregació escolar limita greument les oportunitats educatives de nens, nenes i joves i impedeix la cohesió social.

Els centres educatius han de ser un espai central per igualar les oportunitats educatives. La importància d'aquest rol es multiplica en un context de creixement de la pobresa i de les desigualtats, de qüestionament dels principis democràtics i d'auge dels populismes (International Commission On The Futures Of Education, 2021). Perquè les escoles siguin espais de connexió amb el món i d'exposició a noves oportunitats és imprescindible que assegurin el contacte i l'intercanvi entre l'alumnat de diferents procedències i estrats socials.¹ La cohesió social depèn del fet que els nens i les nenes disposin d'espais de trobada i relació, que es puguin fer amics, intercanviar experiències i elevar junts les seves aspiracions (Veerman i Platt, 2021).²

1. Sobre aquesta qüestió també en parla el capítol 5 d'aquest *Anuari*, i posa el focus en les formes d'agrupament de l'alumnat que s'apliquen dins els centres educatius.

2. El capítol 11 d'aquest *Anuari* posa precisament de manifest que la segregació escolar disminueix les expectatives educatives dels i les joves amb més vulnerabilitat social.

Assistir a l'escola és una condició necessària, però no suficient, per garantir l'èxit educatiu. L'existència de centres, d'una banda, amb elevada concentració d'alumnat vulnerable socioeconòmicament i, de l'altra, de centres amb només alumnat benestant, evita la barreja social i minimitza les oportunitats que brinda l'escola (Zancajo, Castejón i Ferrer, 2012).

La segregació escolar no és un mal inevitable: es permet amb mesures que afavoreixen la concentració de l'alumnat o per l'omissió institucional. A l'última dècada, l'eliminació de la segregació s'ha instal·lat com un repte urgent a l'agenda política i social. La signatura del Pacte contra la segregació escolar l'any 2018 va significar un avenç notable en la reversió dels desequilibris en la composició social de diferents centres educatius i va materialitzar un consens sobre la necessitat de fer front al problema. L'any 2021 es va aprovar el Decret d'admissió d'alumnat,³ que desenvolupa normativament el Pacte i estenia les bones pràctiques, fins ara aïllades, a tots els municipis de Catalunya. És fonamental, ara, rematar els avenços de consens i normatius amb mesures concretes.

Són molts els factors que afecten la segregació escolar. La segregació residencial, el pes de la titularitat dels centres dins de la xarxa escolar i el seu grau de corresponsabilitat expliquen una part del fenomen. També la presència de mesures d'escolarització, com la zonificació escolar o la reserva de places per a alumnat amb necessitats educatives, condicionen la distribució de l'alumnat dins d'un territori.

Tot i que hi ha múltiples punts des dels quals entendre i abordar la problemàtica, aquest capítol se centrarà de manera monogràfica en un de molt concret: la programació de l'oferta educativa a P3, un dels àmbits amb més incidència respecte de la distribució de l'alumnat i sobre el qual s'han aplicat menys polítiques.

.....
3. Consulteu el Decret d'admissió (2021).

La programació determina la ràtio per aula, la proporció de places ordinàries i de reserva per a necessitats educatives i específiques per unitat i el nombre de grups que s'ofereixen a cada escola. És a dir, preestableix el volum i les característiques de les opcions sobre les quals, en la preinscripció, les famílies tindran l'oportunitat d'escollir plaça, i l'efectivitat d'altres mesures molt rellevants com la zonificació escolar.

Les mesures dessegregadores en aquest àmbit poden resultar incòmodes d'aplicar, ja que la seva execució influeix en qüestions com l'elecció de centre educatiu,⁴ la ubicació dels recursos, el model de xarxa escolar (provisió amb més pes de la xarxa pública o concertada, o que afavoreixi o no l'escolarització de proximitat) i d'escola (equilibrada socialment o que afavoreixi la concentració entre iguals) o el tancament de línies. És a dir, es tracta de decisions que poden tenir un cost polític alt. Són, però, mesures ineludibles en un marc de baix pressupost en educació —els recursos s'han d'aprofitar de manera eficient i asimètrica (Alegre i Pagès, 2021)—,⁵ de caiguda de la població estudiantil, de creixement de les desigualtats i de més aposta per l'educació pública.⁶

Aquest capítol analitzarà l'impacte de la sobreoferta escolar, concretament a P3, moment d'accés als centres educatius, i proposarà una bateria de criteris per abordar-la de manera que afavoreixi una oferta ajustada al

.....

4. La LOMLOE defineix en l'article 53 la lliure elecció de les famílies i el deure de les administracions de disposar de les mesures necessàries per evitar la segregació escolar de l'alumnat per motius socioeconòmics o d'altra naturalesa. Així mateix, indica que en cas de no haver-hi prou places en el procés d'admissió, entraran en joc els criteris de desempat. L'article 56 de la LOMLOE indica, per altra banda, que els principis de programació han de comportar una escolarització adequada i equilibrada de l'alumnat amb necessitats educatives, la garantia de prou places públiques en les àrees d'influència que s'estableixin i l'eficiència en l'ús dels recursos públics.

5. És fonamental avançar cap a un model de repartiment de recursos entre els centres educatius que tinguin en compte les seves característiques, que incorpori un element d'equitat en el sistema de tal manera que si un centre té una major concentració d'alumnat vulnerable rebí més recursos que un centre que no en té.

6. Aquest punt es detallarà més endavant.

nombre d'alumnat empadronat a cada zona educativa i repartida per garantir una composició més heterogènia de les escoles. Tot i que al llarg del capítol es faran referències concretes a l'etapa secundària, l'anàlisi se centrarà en l'etapa d'educació infantil, concretament a P3, ja que experimenta amb més intensitat la caiguda de la natalitat i els efectes de la manca de programació estratègica. No obstant això, cal destacar que la problemàtica comença a estendre's a la secundària, on ja s'aprecia una caiguda del nombre d'alumnat en alguns territoris, tot i que encara és lleu.

Context

Una escola amb més alumnat de nacionalitat estrangera i en risc de pobresa

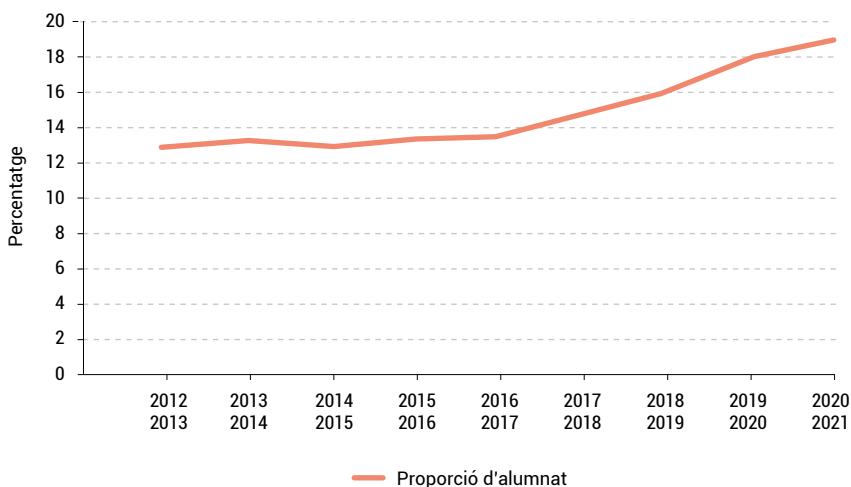
La població escolar és avui més heterogènia socialment que fa una dècada. El volum d'alumnat de nacionalitat estrangera en educació infantil de segon cicle i educació primària ha crescut notablement fins a representar un 19% del total d'infants en aquestes etapes (Gràfic 1).

Durant el curs 2012/2013, les escoles de Catalunya tenien 92.117 alumnes de nacionalitat estrangera, mentre que al llarg del curs 2020/2021 n'hi havia 122.964, 30.487 més. Aquestes xifres ajuden a entendre que, malgrat la pèrdua general d'alumnat, una part important de la reposició és de famílies d'origen estranger. Catalunya va configurant, per tant, una escola cada cop menys poblada i amb més presència d'alumnat d'origen estranger.

D'altra banda, la crisi econòmica i social generada per la COVID-19 ha accentuat la polarització social i ha intensificat la precarietat de moltes famílies ja vulnerables i n'ha empobrit d'altres que abans es trobaven en una situació més acomodada. En aquest sentit, els darrers anys ha augmentat la població infantil en risc de pobresa, que passa d'un 27,6% dels menors de 18 anys el 2013 fins a un 33,4% el 2020. El creixement de les

GRÀFIC 1

Evolució de la proporció d'alumnat de nacionalitat estrangera en educació infantil i primària sobre el total d'alumnat de Catalunya (%)

Font: Idescat.

taxes de pobresa entre els infants fa més urgent el paper de l'escola com a mecanisme d'ascensor social i *peer effect*, és a dir, el contagi per part de l'alumnat millor posicionat socialment sobre aquell més vulnerable, que els transmet aspiracions. Un augment de la vulnerabilitat sense la proliferació de llocs de trobada i intercanvis positius pot precipitar la fractura social (Veerman i Platt, 2021).

Increment de la concentració escolar i del nombre de centres educatius segregats respecte al seu entorn

La segregació escolar és un fenomen multicausal relacionat principalment amb la segregació residencial, la titularitat dels centres educatius de la xarxa local i el seu grau de corresponsabilitat, i les polítiques de distribució equilibrada que s'hi apliquen.

La magnitud i evolució d'aquest fenomen es pot mesurar de diferents maneres (Benito i Gonzàlez, 2007): com afecta al conjunt de la xarxa educativa o el grau de concentració de cada escola. La dissimilitud mesura el desequilibri de la distribució d'alumnat vulnerable dins d'un territori, és a dir, si la xarxa escolar en el seu conjunt està més o menys desequilibrada, però no reflecteix els casos d'alta concentració escolar en un centre particular. Una taxa de dissimilitud baixa pot indicar que les escoles d'un municipi tenen una composició semblant en general, però no acusar gaire l'existència d'un únic centre de màxima complexitat o un centre que gairebé no escolaritza alumnat vulnerable. Alguns dels municipis catalans amb taxes més baixes de dissimilitud a primària tenen a la seva xarxa escolar un centre amb alta concentració d'alumnat vulnerable.

La segregació escolar es pot mesurar també en termes absoluts i per unitat, és a dir, es pot comptar el nombre de centres amb alta concentració d'alumnat desafavorit socioeconòmicament a un territori: centres de màxima complexitat o centres amb més d'un 50 % d'alumnat vulnerable.⁷ Així, podem identificar que a Catalunya hi ha, al curs 2021/2022, 249 centres de primària de màxima complexitat o 79 centres de primària amb més d'un 50 % d'alumnat estranger (Síndic de Greuges, 2022). Segons aquestes mesures, un municipi pot tenir tots els centres de màxima complexitat i un grau baix de dissimilitud ja que l'alumnat, tot i que vulnerable, està distribuït de manera equilibrada entre tots els centres.

Una altra manera de revisar la segregació escolar és analitzar quants centres escolars tenen més concentració d'alumnat vulnerable que el seu

.....

7. La classificació de la complexitat d'un centre educatiu sintetitza el concepte abstracte del context socioeconòmic o administratiu en què es troba el centre. Per classificar un centre es tenen en compte indicadors com el nivell instructiu i l'ocupació dels progenitors de l'alumnat, l'origen o la presència d'alumnat NESE al centre educatiu. L'objectiu d'aquesta classificació és identificar de manera objectiva quins són aquells centres amb una major necessitat de recursos per reduir les desigualtats (Consell Superior d'Avaluació del Sistema Educatiu [2021], Tipologia dels centres educatius segons el nivell de complexitat. Barcelona: Generalitat de Catalunya).

entorn. Per categoritzar els centres segons el grau de concentració de l'alumnat, es pot calcular quants alumnes estrangers hauria de tenir idealment cada centre educatiu d'un municipi per estar totalment equilibrat amb la mitjana del seu territori de referència. Així, els centres segregats serien aquells amb més d'un 50 % dels alumnes estrangers dels que els correspondrien per estar equilibrats amb el seu territori de referència. Aquesta mesura permet identificar situacions de concentració d'alumnat vulnerable dins d'un municipi determinat, independentment que la mitjana d'alumnat estranger municipal sigui alta o baixa.⁸

Atenent aquestes tres mesures, es pot comprovar que la dissimilitud s'ha reduït d'un 47 % a primària el curs 2014/2015 fins a un 41 % el curs 2019/2020 i que, per tant, la xarxa escolar és més equilibrada ara que fa cinc cursos (Síndic de Greuges, 2022). S'ha produït, per tant, un canvi de tendència positiu, lent però progressiu, en la reducció de la segregació escolar en termes globals. Tot i així, analitzant l'evolució dels centres de primària amb més vulnerabilitat, s'observa que el nombre d'escoles amb més d'un 50 % d'alumnat estranger ha augmentat notablement. El curs 2011/2012, 43 escoles de primària tenien més d'un 50 % d'alumnat estranger, un 1,9 % del total d'escoles de Catalunya. Aquesta xifra va augmentar fins a 79 escoles el curs 2021/2022, un 3,4 % del total d'escoles del país (Síndic de Greuges, 2022).

D'altra banda, en termes relatius, la concentració escolar als centres educatius més vulnerables també ha augmentat en els darrers anys. Més enllà de l'augment del nombre de centres amb elevada concentració d'alumnat estranger en termes absoluts, també ha augmentat el nombre d'escoles amb més concentració d'alumnat estranger que la mitjana dels seus municipis. Les dades del curs 2019/2020 indiquen que a Catalunya

.....
8. Es considera un centre amb alta concentració d'alumnat estranger respecte al seu entorn aquell que té més d'un 50 % d'alumnat estranger que el que li correspondria segons la mitjana d'alumnat estranger municipal, com indica l'informe «La protecció dels centres segregats a Catalunya» (Segurola, 2021).

hi ha 305 escoles segregades respecte al seu entorn, 12 més que el curs 2014/2015, és a dir, escoles amb més d'un 50% més d'alumnat estranger que la mitjana del seu entorn.

Per tant, s'entén que la caiguda de la taxa de dissimilitud respon a un equilibri més gran dels centres que fa anys tenien baixa representació d'alumnat estranger, però no per una millora dels centres més complexos. Les escoles amb alta concentració d'alumnat estranger són actualment més, tant en termes absoluts com en relació amb el seu entorn (Seguro, 2022).

Concentració de vacants als centres públics més complexos i a la xarxa concertada

En els darrers anys han augmentat les vacants a P3 com a conseqüència de la caiguda de la natalitat, però no s'han distribuït de manera equilibrada entre totes les escoles i barris. La tendència creixent d'escolarització a centres públics sense gran complexitat sumada a la sobreoferta global⁹ de places ha provocat una gran concentració de vacants a les escoles públiques de màxima complexitat i a la xarxa concertada (Taula 1), especialment als municipis grans.

La caiguda del volum d'alumnat s'ha produït en una proporció semblant als municipis grans i als municipis petits (al voltant d'un 12% de reducció d'alumnat entre els cursos 2017/2018 i 2021/2022), però la reducció del nombre de places per ajustar-se als alumnes esperats pel padró s'ha fet de manera més efectiva als municipis de més de 10.000 habitants. Així, la sobreoferta als municipis petits, que s'ha mantingut alta des de fa

.....
9. La sobreoferta generalitzada es deu a una caiguda d'alumnat per matricular segons el padró i a la no reducció del nombre de places ofertes en conseqüència. És a dir, la caiguda de la natalitat en si mateixa no incrementa la sobreoferta escolar, sinó la combinació d'aquest fenomen amb un nombre de places que no varia en funció de les necessitats d'escolarització.

anys, no ha augmentat gaire, mentre que als municipis grans ha passat d'un 9% a un 15% de places vacants respecte a les places ofertes.

En el cas dels centres públics de màxima complexitat dels municipis de més de 10.000 habitants, el volum de vacants s'ha mantingut elevat i estable al llarg dels anys. Aquest fenomen s'explica per l'evitació de les classes capitalitzades socialment i culturalment, que tenen possibilitats d'escolaritzar els seus fills i filles a altres escoles amb excés de places i, en molts casos, per la manca de polítiques específiques per atraure famílies benestants,¹⁰ com s'explicarà més endavant en aquest capítol.

Per altra banda, els centres concertats han vist créixer notablement el volum de places vacants les darreres preinscripcions, i han passat d'un 11% a la preinscripció 2017/2018 a un 21% a la preinscripció 2020/2021. Les escoles concertades que acumulen moltes vacants en alguns casos poden acabar perdent grups una vegada coneguda la demanda quan s'acaba la preinscripció si es comprova que no arriben a un nombre mínim d'alumnat per mantenir el concert.

Els resultats de les darreres preinscripcions indiquen que són els centres públics amb menys complexitat els més sol·licitats per les famílies i els que acumulen menys places vacants. Les escoles públiques dels municipis de més de 10.000 habitants que no tenen alta complexitat van disposar d'un 10% de places vacants, una taxa molt inferior respecte a la dels centres públics de màxima complexitat i a la dels concertats.

.....

10. Existeixen mecanismes per atraure famílies capitalitzades a centres complexos i segregats respecte al seu entorn. D'entre ells, l'oferta singular, que permet programar ràtios més elevades o noves línies en centres segregats per donar cabuda a grups de famílies capitalitzades que vulguin demanar-los en primera opció en grup. Aquesta oferta singular funciona en aquells centres complexos molt demanats i sense vacants o en aquells casos en què els centres complexos tenen vacants, però les famílies necessiten tenir una seguretat que hi aconseguiran plaça per triar-los en primera opció. Així mateix, és important assegurar que aquests centres tenen projectes potents i atractius, com els que treballa el projecte Magnet. Consulteu: [Programa Magnet](#).

TAULA 1

Evolució de la taxa de places vacants després del període de preinscripció a P3 en funció de la titularitat i la complexitat (%)

	2017-2018	2018-2019	2019-2020	2020-2021	2021-2022
Tota la xarxa finançada amb fons públics					
Volum de places vacants sobre places ofertes a la preinscripció de P3 a tot Catalunya	13	13	14	16	18
Volum de places vacants sobre places ofertes a la preinscripció de P3 en municipis de menys de 10.000 habitants	27	26	25	28	29
Volum de places vacants sobre places ofertes a la preinscripció de P3 en municipis de més de 10.000 habitants	9	10	10	13	15
Centres públics					
Volum de places vacants als centres públics que no són de màxima complexitat en municipis de més de 10.000 habitants	8	7	7	8	10
Volum de places vacants als centres públics de màxima complexitat en municipis de més de 10.000 habitants	15	15	14	17	17
Centres concertats					
Volum de places vacants als centres concertats en municipis de més de 10.000 habitants	11	12	14	19	21

Font: Estadística d'assignacions, Departament d'Educació.

Sobreoferta

Les pautes de demanda dels centres educatius, les polítiques d'accés a l'escola i la segregació escolar estan íntimament relacionades. La preinscripció configura la composició de les escoles, les dinàmiques que s'hi generaran i les oportunitats que en resultaran. Es tracta del punt de partida per a una generació completa i l'administració educativa ha d'assegurar que es duu a terme amb totes les garanties per al conjunt de

l'alumnat. Malgrat les implicacions sobre el futur dels nens i nenes que comporta, la programació de l'oferta a Catalunya no ha estat subjecta a criteris d'equitat, sinó de demanda.

Durant la primera dècada del segle XXI, l'alumnat va créixer substantivament i, amb ell, la demanda de places escolars. Aleshores es van construir centres educatius i es van obrir grups per cobrir les necessitats d'escolarització, però sovint sense tenir en compte l'impacte d'aquest augment de places sobre la distribució de l'alumnat. Així, a molts municipis es van construir escoles en zones poc accessibles que dificultaven la barreja entre població de diferents barris: escoles a les quals només es podia accedir amb cotxe i que atreïen un alumnat més benestant o escoles en zones allunyades de barris vulnerables, que reproduïen la segregació residencial. Així mateix, es va procedir a l'obertura de nous grups i a l'increment de ràtio per sobre de 25 alumnes per unitat als centres amb més demanda de les famílies, sense considerar que aquestes decisions podien afavorir fenòmens de concentració escolar i buidament d'altres escoles veïnes.

Les decisions d'augmentar l'oferta sense criteris de distribució equilibrada va afectar també la creació de grups al llarg de l'any per donar resposta a la matrícula viva.¹¹ L'arribada d'alumnat no previst durant l'any es va solucionar en molts casos amb l'obertura de línies a centres amb alta concentració d'alumnat vulnerable, que degut a la baixa demanda tenien espai per acollir els grups sobrevinguts i estaven acostumats a tractar amb alumnat nouvingut. La modificació en la planificació va provocar un increment de la complexitat d'aquestes escoles ja vulnerables (Seguro, 2022).

Un cop conclosa la tendència de creixement de l'alumnat, les necessitats d'escolarització s'han reduït i molts municipis han estat obligats a eliminar

.....
11. S'entén com a alumnat de matrícula viva aquell que demana una plaça escolar al llarg del curs fora del període ordinari de preinscripció. Aquest alumnat és, en general, més vulnerable socioeconòmicament.

grups de la seva planificació de P3. Freqüentment la supressió de grups s'ha emprès també sense considerar els impactes sobre la segregació escolar i han estat aquells centres amb menys demanda els que han perdut línies. Mentrestant, altres centres amb important concentració escolar i forta demanda han pogut mantenir tots els seus grups. Es penalitza amb la programació de l'oferta, doncs, la manca de demanda, sense considerar l'impacte sobre el conjunt de la xarxa escolar i la distribució de l'alumnat.

Cal destacar que la normativa actual no recull criteris tècnics concrets per programar l'oferta educativa,¹² però sí que indica que l'oferta de places s'ha de programar de manera que respongui a les necessitats d'escolarització i que promogui una distribució equilibrada de l'alumnat.¹³

L'article 44 de la Llei d'Educació de Catalunya (2009), referent a la programació de l'oferta, assenyala que cal programar-la amb l'objectiu de satisfer les necessitats d'escolarització, alhora que es garanteix el dret a l'educació, s'harmonitza amb els drets individuals de pares, mares i alumnat, i es garanteix així mateix la distribució equilibrada de l'alumnat amb necessitats específiques i es propicia la cohesió social. Així mateix, el Pacte contra la segregació escolar (2018) defensa la necessitat d'evitar situacions de sobreoferta i no considerar la demanda com a únic factor a l'hora de programar l'oferta educativa. No obstant això, al llarg de les darreres dècades s'han conservat i obert grups en aquells centres

.....

12. Alguns països emeten instruccions concretes que contenen criteris per programar l'oferta educativa, però en línies generals no tenen en compte els efectes de la programació sobre la distribució de l'alumnat. En el cas del Regne Unit, que viu recentment una caiguda del volum d'alumnat com a conseqüència de la migració de famílies pel Brèxit i la caiguda de la natalitat, les instruccions intenten garantir la sostenibilitat econòmica del sistema i preveuen estratègies de fusió de centres i reducció del nombre de places per escola com a resposta, sempre tractant de seguir les tendències de demanda de les famílies. Així mateix, xifren la sobreoferta desitjable en un 5% de les places ofertes per garantir un marge d'elecció suficient per a les famílies.

13. Consulteu el Decret d'admissió (2021) i la Llei d'Educació de Catalunya (2009).

amb més demanda, s'ha evitat tancar línies per defugir impactes negatius sobre la concentració d'alumnat i no s'han pres mesures d'ajustament estratègiques que afectessin el conjunt de la xarxa escolar.

L'absència de criteris d'equitat ha acompanyat històricament la planificació de l'oferta, però s'ha fet més palpable en el context actual, amb el canvi de tendència demogràfica que minva les taxes d'ocupació de places escolars. Per una banda, la sobreoferta de places (Leist i Pietsch, 2017) provoca competició i rivalitat entre les escoles, ja que la supervivència en un context d'escassa demanda i lliure elecció d'escola només es pot assegurar atraient alumnat de les escoles veïnes (Síndic de Greuges, 2021). Per garantir prou alumnat, els centres educatius s'esforcen per satisfer les preferències de les famílies, que en el cas d'aquelles més ben posicionades té a veure amb una composició homogènia i amb projectes escolars atractius (Brandén i Bygren, 2021).

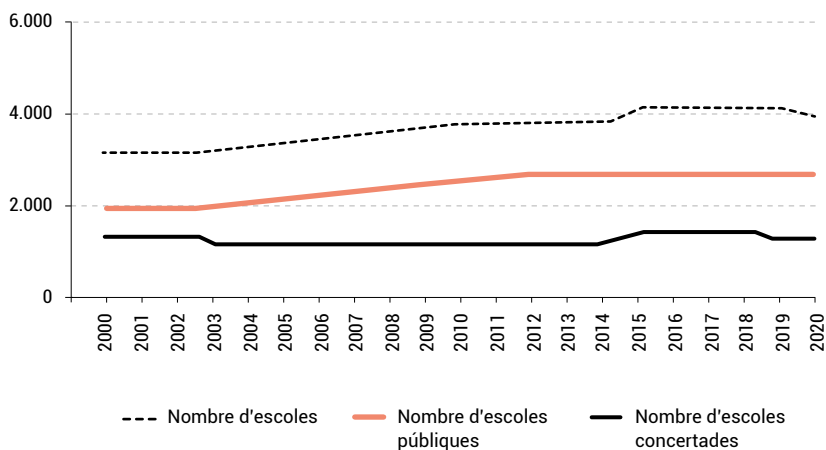
Per altra banda, la sobreoferta educativa deixa sense efecte instruments molt rellevants en la lluita contra la segregació, com la zonificació escolar, perquè fa possible que les famílies sempre tinguin múltiples opcions d'escolarització a centres amb moltes vacants si no veuen satisfetes les seves primeres preferències.

Una oferta de places que creix quan augmenta l'alumnat, però que no disminueix amb la caiguda demogràfica

Entre els anys 1995 i 2008, a Catalunya es va produir un creixement demogràfic que va obligar a prendre decisions per acomodar l'oferta existent a la forta demanda de places. Es van obrir primer noves escoles per donar cabuda a l'alumnat creixent (Gràfic 2). La creació d'aquests centres i grups va respondre en gran part a la urgència de corregir la sobre-demanda de cada zona, i es va fer ús de les possibilitats d'espai i recursos disponibles.

GRÀFIC 2

Evolució del nombre de centres educatius d'educació infantil i primària per titularitat

Font: Idescat.

A partir de l'any 2008, la manca de seguretat econòmica, la precarietat laboral, l'emancipació tardana dels adults joves i la feblesa dels serveis públics de 0 a 3 anys van fer minvar el nombre de naixements, i la crisi econòmica va alentir els fluxos migratoris. El canvi de tendència demogràfica es va traduir en una reducció del nou alumnat a partir del 2012. Des d'aleshores, Catalunya ha rebaixat la població als nivells inferiors de les seves escoles, un descens que comença a fer-se palpable també a l'etapa secundària després d'anys de sobreocupació a les aules.

La caiguda del nombre d'alumnat no ha tingut una resposta contundent en la programació de l'oferta, de manera que el volum de places vacants s'ha multiplicat any rere any i, amb ell, els desequilibris en la distribució de l'alumnat (vegeu la Taula 2). La multiplicació de les places vacants ha motivat la reducció generalitzada de la ràtio per grup a P3 a la pre-inscripció 2022/2023, que ha passat de 25 alumnes de manera general a 20. Tot i això, les previsions d'ocupació de les places que donen les

projeccions demogràfiques indiquen que, malgrat la rebaixa de la ràtio, encara quedaran al voltant d'un 11% de places vacants durant aquesta preinscripció.

TAULA 2

Evolució del nombre de places escolars a la preinscripció a P3 en tots els municipis de Catalunya, nombre d'alumnes assignats i nombre i percentatge de places vacants

CURSOS	NOMBRE DE PLACES OFERTES	NOMBRE D'ALUMNES ASSIGNATS	NOMBRE DE PLACES VACANTS	PERCENTATGE DE VACANTS
2022-2023	65.068	57.871*	7.197	11
2021-2022	72.779	59.772	13.007	18
2020-2021	75.856	63.568	12.288	16
2019-2020	77.001	66.535	10.466	14
2018-2019	78.353	67.761	10.592	13
2017-2018	78.709	68.146	10.563	13

*El nombre d'alumnat assignat per la preinscripció 2022/2023 fa referència a la previsió del Departament d'Educació, ja que les assignacions encara no s'han efectuat perquè el procés segueix en curs.

Font: Estadística de l'assignació de places en el procés de la preinscripció en els ensenyaments obligatoris i infantil de segon cicle (Dades obertes, Departament d'Educació) i Oferta d'ensenyaments obligatoris 2022-2023 (Departament d'Educació).

L'acumulació de places vacants a la xarxa escolar no es produeix amb la mateixa intensitat a tots els municipis. Durant la preinscripció 2022/2023, 27 de les 123 localitats de més de 10.000 habitants van tenir més d'un 20% de places vacants a P3, mentre que 15 més van resoldre la preinscripció amb menys d'un 5%.

Així mateix, les vacants tampoc no es distribueixen igual entre barris. En el cas de municipis grans com Sabadell, Santa Coloma de Gramenet, l'Hospitalet de Llobregat, Terrassa i Barcelona, cada districte va presentar un volum diferent de places sobrants després de la preinscripció. Les diferències d'ocupació de les places programades s'expliquen per

desajustos en la programació (no planificar tants llocs com alumnes hi ha al padró) i per fenòmens de mobilitat de les famílies com a estratègia d'evitació de determinats centres. Així, l'existència de sobreoferta en un barri pot provocar l'afebliment de la demanda en un altre.

La sobreoferta no sols provoca mobilitat intramunicipal, sinó també intermunicipal. En la preinscripció 2021/2022, el 13% dels alumnes del segon cycle d'educació infantil es van escolaritzar en un municipi diferent d'on residien. L'excés de vacants en municipis veïns provoca desajustos a les planificacions locals i configura centres educatius on una part de l'alumnat és de fora de la localitat i amb una composició més homogènia que la del barri on s'ubiquen. L'atracció d'alumnat extern al municipi es produeix a centres tant públics com concertats, però és la xarxa concertada la que atrau més alumnat extern. El 63% de l'alumnat que va estudiar fora de la seva localitat de residència el curs 2021/2022 ho va fer en un centre concertat (Segurola, 2022).

Una xarxa dual regulada per normatives diferents que no permet una estratègia conjunta en l'aplicació de mesures d'equitat en la programació de l'oferta

Els obstacles per aplicar la mesura de reducció de la ràtio a la preinscripció 2022/2023 il·lustren les limitacions actuals per programar una oferta ajustada a les necessitats d'escolarització de cada zona. Tot i que pràcticament la totalitat de centres públics ha reduït la ràtio a 20 alumnes per grup en la preinscripció 2022/2023, tal com marcaven les directrius del Departament d'Educació, els centres concertats han respost de manera dispar i no han implementat la mesura a tota la seva xarxa (Taula 3). El 73% de les escoles concertades va assumir alguna reducció de ràtio a P3 en la preinscripció 2022/2023, però només el 44% la va reduir tant com havia demanat el Departament d'Educació (Segurola, 2022). El rebuig a aplicar la reducció de ràtio a la xarxa concertada ha tingut com a resultat l'existència d'un nombre important de places vacants en molts municipis.

TAULA 3**Aplicació de la reducció de ràtios a la xarxa concertada dels municipis de més de 10.000 habitants a la preinscripció 22/23**

ÀMBIT MUNICIPAL									
Concertats que ofereixen P3	Centres concertats que han sortit amb ràtio per sota de 25		Centres concertats que han reduït la ràtio tant com els centres públics de la seva zona / municipi		Centres concertats que han tancat grups en l'oferta inicial respecte a la passada preinscripció		Concertats que han tancat		
	Nombre absolut	Volum respecte al total de centres concertats (%)	Nombre absolut	Volum respecte al total de centres concertats (%)	Nombre absolut	Volum respecte al total de centres concertats (%)	Nombre absolut	Volum respecte al total de centres concertats (%)	
Centres als municipis de més de 10.000 habitants (Barcelona exclosa)									
356	264	74	144	40	7	2	1	0	
Barcelona									
150	104	69	79	53	12	8	2	1	
Total a Catalunya (municipis de més de 10.000 habitants)									
506	368	73	223	44	21	4	3	1	

Font: Oferta educativa dels estudis obligatoris (Dades Obertes, Departament d'Educació) i Mapa escolar de Catalunya (Departament d'Educació).

La resposta desigual de la concertada és deguda a una qüestió normativa. El nombre de places als nivells inicials es determina per als centres públics abans de la preinscripció i les escoles i instituts l'han d'aplicar. No obstant això, en el cas dels centres concertats està regulat per la normativa de concerts de 1993, que permet que la xarxa concertada esculli si seguir la programació determinada per als centres públics o conservar totes les places que té concertades (Zancajo, Verger i Fontdevila, 2022). Un cop coneguda la demanda, després del període de preinscripció, se suprimeixen aquelles línies concertades que no han omplert un mínim d'alumnes per estar en actiu.

L'efectivitat de la reducció de les ràtios com a eina per ajustar l'oferta queda, per tant, condicionada per les diferències normatives que afecten la xarxa pública i la xarxa concertada. Catalunya disposa d'una xarxa dual de centres finançats per fons públics que tenen la responsabilitat de donar resposta a les necessitats d'escolarització i de permetre una distribució equilibrada, però que no es regeixen sota les mateixes regles pel que fa a la planificació de l'oferta.

La corresponsabilitat dels centres educatius, prevista en la Llei d'Educació, queda aleshores a expenses de les decisions dels centres concertats o de les patronals de l'escola privada, que negocien de manera individual amb el Departament d'Educació o en el marc de les taules de planificació locals la seva predisposició a acatar mesures que afecten la programació educativa i que tenen impacte no només sobre els mateixos centres concertats, sinó sobre el conjunt de la xarxa escolar.

Així mateix, els obstacles a l'hora d'aplicar mesures com la reducció de ràtios o reducció de grups als centres concertats dificulten el desplegament d'actuacions al conjunt de la xarxa escolar. És a dir, com que la xarxa pública no pot assumir tot el pes de les mesures d'ajust de l'oferta, no es poden aplicar actuacions prou contundents, només aquelles que una part de la concertada també està disposada a acceptar. En cas que el Departament d'Educació decideixi ajustar l'oferta només comptant amb

la participació dels centres públics i no dels concertats, es corre el risc de perdre oferta pública i generar, a més, una major demanda de les famílies cap a la xarxa concertada, amb excedent de places, per risc de quedar-se sense lloc al centre públic desitjat.

La transformació dels centres educatius amb baixa demanda en instituts escola

La caiguda demogràfica ha modificat les necessitats d'escolarització de molts municipis, que han vist com tots o alguns dels centres educatius perdien demanda i grups al llarg dels anys. Es tracta d'un tema especialment preocupant i polèmic que afecta no només Catalunya, sinó un nombre important de territoris estrangers que experimenten caiguda de la natalitat i que comencen a plantejar-se com resoldre'l, especialment atenent el desaprofitament de recursos i l'espiral de complexificació que provoca aquest fenomen.¹⁴

La caiguda de l'alumnat a Catalunya ha motivat la supressió de línies quan la situació d'infrademanda o complexificació ja era molt acusada. En altres casos, la reducció de l'alumnat a P3 ha vingut acompanyada d'un augment de l'alumnat a secundària, i les escoles s'han reconvertit en instituts o en instituts escola.

Entre els cursos 2013/2014 i 2022/2023 s'ha procedit al tancament, fusió, incorporació a la xarxa pública (en el cas dels centres concertats), pèrdua de línies úniques a P3 o reconversió en instituts escola un total de 134 centres educatius. La majoria eren centres amb baixa demanda, se

14. El País Basc ha aprovat recentment un pacte educatiu que arreplega la preocupació per la sobreoferta educativa. Així mateix, països com el Regne Unit inclouen pautes per programar una oferta educativa que eviti una excessiva sobreoferta en la preinscripció. Ciutats com Detroit o Chicago han experimentat processos de complexificació i caiguda de la demanda de centres determinats, que s'han traduït en tancaments d'escoles els darrers anys (Clover, 2016).

situaven en municipis amb pèrdua global d'alumnat o eren centres amb alta concentració d'alumnat vulnerable socioeconòmicament o socio-culturalment.

La transformació de centres determinats a instituts escola es deu a diferents motivacions, entre les quals assegurar la continuïtat en un mateix centre al llarg de l'escolaritat i prevenir fenòmens que perjudiquen les oportunitats educatives, com ara l'abandonament escolar prematur.¹⁵ A més d'aquests objectius, sovint la transformació en institut escola es produeix en centres amb baixa demanda i es persegueix ajustar el nombre de places o fer que el centre sigui més atractiu per a les famílies amb una aposta de continuïtat educativa. En la preinscripció 2021/2022, el 44% dels instituts escola de Catalunya varen tenir més d'un 20% de places vacants després de la preinscripció. En termes de distribució, la reconversió a instituts escola de centres amb baixa demanda i alta concentració d'alumnat vulnerable pot derivar en un increment de la segregació escolar (Síndic de Greuges, 2020). El pas a la secundària és una oportunitat per distribuir l'alumnat de manera més equilibrada mitjançant les adscripcions, i la continuïtat a la secundària elimina aquesta opció especialment valuosa en el cas de les escoles amb més concentració d'alumnat socioeconòmicament vulnerable. Cal doncs avaluar l'impacte d'aquesta transformació en cada centre educatiu sobre la segregació i les oportunitats educatives de l'alumnat.

D'altra banda, el tancament d'escoles és una mesura evitada per les administracions i que es pren quan el centre amb prou feines atrau alumnat a la preinscripció o quan el centre ja ha patit durant anys les conseqüències de l'estigmatització i de la manca del desplegament de mesures contra la segregació.

.....

15. Per aprofundir sobre aquesta qüestió es pot consultar el capítol 4 d'aquest *Anuari*, que reflexiona sobre el paper dels Centres de Noves Oportunitats en la reducció de l'abandonament escolar prematur. El capítol 3 també ofereix reflexions que, centrades en la formació professional, ens permeten entendre el paper de l'oferta en la provisió d'oportunitats educatives per a tot l'alumnat.

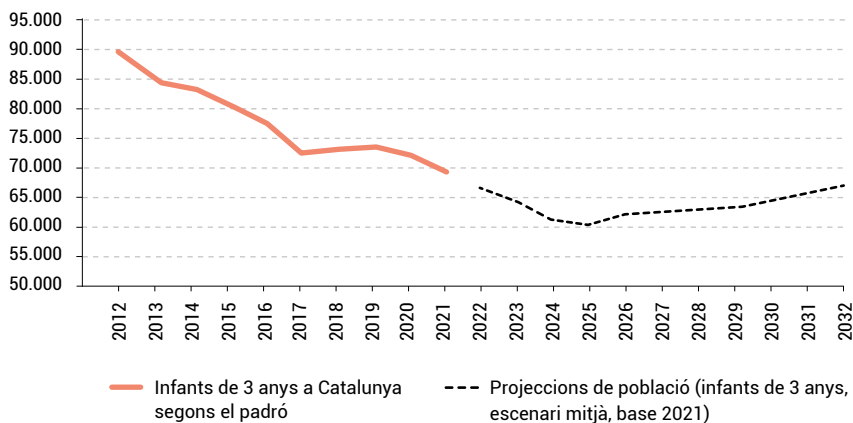
Punts de millora i palanques de canvi

La caiguda demogràfica persistirà en la propera dècada i caldrà canviar la programació

Les previsions demogràfiques anuncien que la tendència de reducció del nombre d'alumnat no revertirà i que caldran mesures més contundents que la limitació de la ràtio per evitar el creixement de la sobreoferta educativa. De la mateixa manera que es van crear places durant la primera dècada del segle XXI com a resposta a l'augment de la demanda, caldrà reduir-les amb el canvi de tendència demogràfica. El P3 del 2032 tindrà 23.000 alumnes menys que el de l'any 2012, segons les previsions demogràfiques de l'Idescat (Gràfic 3).¹⁶

GRÀFIC 3

Evolució de la població de 3 anys empadronada a Catalunya i projeccions de població per a aquesta edat segons l'escenari mitjà (base 2020)

Font: Idescat.

16. Aquesta estimació s'ha calculat considerant l'escenari mitjà, però cal destacar que les persones planificadores adverteixen que tot apunta que seran les previsions baixes les que s'acabin complint, cosa que significaria que el nombre d'alumnat cauria encara més els propers anys.

L'avantatge és que les previsions demogràfiques i la taxa de natalitat permeten conèixer de manera més o menys precisa el nombre d'alumnat que cada curs s'espera a P3. Aquesta operació encara és més senzilla per a primer d'ESO, ja que l'alumnat ja està escolaritzat els anys previs.

Reformulació dels criteris de programació de l'oferta: de la valentia local a l'estratègia de país

Les decisions relatives a la programació de l'oferta que es prenguin o s'evitin en els propers anys condicionaran el comportament de la demanda en les preinscripcions següents, la distribució de l'alumnat, l'ús eficient dels recursos disponibles i les oportunitats educatives de milers d'infants i joves. La programació de l'oferta és un àmbit massa rellevant per al futur de l'alumnat i de Catalunya com a país per deixar-lo en mans de criteris arbitraris basats en l'evitació de conflictes polítics o per no interferir en les estratègies individuals d'elecció d'algunes famílies.

Per evitar aquesta situació, la planificació s'ha de decidir de manera argumentada amb criteris d'equitat i amb una visió a mitjà i llarg termini. És el Departament d'Educació qui ha de fixar aquests criteris: el pes de la implementació de mesures d'ajust i distribució de l'oferta educativa no pot recaure exclusivament sobre el món local. Confiar la presa de decisions amb alt cost polític només sobre els municipis, sense criteris de país per tenir en compte, farà que depenguin de la valentia de cada regidor o regidora i que, en molts casos, mesures com el tancament d'una línia o una reducció important de la ràtio es prenguin tard o sense garanties que afavoreixin l'equilibri escolar.

La sobreoferta és un problema que afecta la majoria de municipis de Catalunya i que ha de tenir una resposta de país que persegueixi l'objectiu de fer les escoles més equilibrades. Una oferta ajustada al padró i repartida garanteix, a més, que tots els centres educatius ocupin les seves places en la preinscripció i genera més cohesió a la xarxa escolar.

Les Taules de Planificació: d'una programació anual segons el padró a una programació guiada per les dades sota criteris d'equitat

La programació de l'oferta educativa es concreta en l'àmbit local a les Taules de Planificació: una o diverses reunions en què responsables de cada ajuntament, dels Serveis Territorials d'Educació i els seus respectius responsables de planificació aproven l'oferta anual. En aquestes reunions es tenen en compte les dades de padró, principalment, i es decideix quina serà l'oferta inicial en la preinscripció que es produirà uns mesos després.

Per adaptar l'oferta a la demanda i afavorir una distribució més equilibrada, és important considerar la informació suficient per orientar una presa de decisions estratègica. Per permetre-ho, els membres de les Taules de Planificació han de disposar d'informació actualitzada sobre el nombre d'alumnes previst per barri i zona educativa, la mobilitat de l'alumnat inter i intramunicipal, les tendències d'elecció de les famílies, la matrícula viva esperada, el grau de concentració dels centres educatius i el disseny de la zonificació i adscripcions. Així mateix, és important analitzar els resultats d'aquestes decisions un cop passada la preinscripció per entendre l'impacte sobre la distribució i aplicar millores de cara a l'exercici següent.

Un marc normatiu comú per a tots els centres finançats amb fons públics

La reducció de la segregació escolar no serà possible sense un aprofitament estratègic de les eines normatives disponibles i la creació d'altres de noves que facin avançar en corresponsabilitat a tots els centres. En aquest sentit, la normativa que regula la planificació és clau. No es podrà fer un ús estratègic de la programació de l'oferta sense que l'Administració tingui capacitat per implementar mesures a tota la xarxa escolar. Un exemple clar és el resultat de l'aplicació de la reducció de ràtios que

s'han activat en la preinscripció 2022/2023, l'efectivitat de les quals ha quedat condicionada per les diferències normatives que afecten la xarxa pública i la xarxa concertada.

El Decret d'admissió del 2021 exigeix una distribució equilibrada de l'alumnat i la corresponsabilitat de tots els centres finançats amb fons públics. Per aquest motiu, la primera mesura de reducció de la ràtio durant la preinscripció 2021/2022 es va crear amb vocació d'afectar tots els centres educatius, públics i concertats, però la seva aplicació no va poder ser universal. Aquest exemple posa de relleu les diferències normatives en la programació de l'oferta de l'escola pública i concertada, que suposen un impediment molt important a l'hora d'impulsar mesures contundents per reduir la segregació escolar.

La distribució equilibrada de la matrícula viva per afavorir l'equilibri al llarg del curs

La programació desajustada de l'oferta no només afecta la distribució en el moment de la preinscripció, sinó que també condiona l'assignació al llarg del curs. L'alumnat que sol·licita una plaça escolar fora de la preinscripció ordinària, comunament conegut com a matrícula viva, és generalment més vulnerable a causa de l'existència de periples migratoris o l'expulsió econòmica dels seus municipis. A l'hora d'assignar-los una plaça escolar, cal tenir en compte diferents criteris: l'existència de places vacants, la petició de la família, la distància respecte al domicili i l'impacte sobre la distribució equilibrada de l'alumnat.

Tanmateix, fins ara l'alumnat de matrícula viva s'ha assignat generalment a centres públics amb alta concentració d'alumnat socioeconòmicament vulnerable. El curs 2019/2020, el 83% dels centres amb alta concentració d'alumnat estranger van rebre més assignacions de matrícula viva que la mitjana dels seus municipis (Seguroola, 2021). Aquest fet es deu a diferents factors, entre ells, la major disponibilitat de places vacants, el supòsit que

aquest alumnat estarà «millor atès» en un centre que ja escolaritza un gran volum d'alumnat vulnerable, les reticències a fer augments de ràtio en aquells centres benestants que s'han omplert en la preinscripció i a prevenir situacions il·legals de selecció d'alumnat, principalment per part de centres concertats, que demanen aportacions de quotes voluntàries com si fossin obligatòries (Estudio de cuotas y precios de colegios concertados curso 2022-2023).

A causa d'aquestes lògiques fora dels criteris formals d'assignació de matrícula viva, que vetllen per l'escolarització equilibrada, l'alumnat vulnerable que arriba al llarg del curs és enviat a centres ja desequilibrats, i s'incrementa així la complexitat d'aquestes escoles al llarg dels anys.

La reserva de places per a alumnes amb necessitats específiques per garantir que tots els grups són heterogenis des de P3

La preinscripció 2022/2023 a Catalunya ha fet els primers passos en la concreció del Pacte contra la segregació escolar amb la creació de circuits per detectar prèviament l'alumnat amb necessitats específiques de suport educatiu (NESE). La identificació d'alumnat en entorns d'educabilitat vulnerable per raó socioeconòmica i sociocultural és fonamental per garantir-los el dret a una plaça de reserva, registrar administrativament la complexitat dels centres educatius i prendre decisions informades des de l'Administració pública.¹⁷

La reserva de places NESE per raó socioeconòmica o sociocultural és també un mecanisme important per promoure una distribució equilibrada de l'alumnat per dos motius. En primer lloc, facilita que tots els cen-

.....
17. El capítol 1 d'aquest *Anuari* posa de manifest la manca estructural de recursos del sistema educatiu català per diagnosticar i acompanyar l'alumnat NESE, amb les implicacions que això comporta per fer efectiva la inclusió educativa de tot l'alumnat.

tres tinguin una proporció similar d'alumnat amb dificultats per raó socioeconòmica i posa límits a la seva concentració. D'altra banda, la reserva redueix el volum de places ordinàries als centres educatius més benestants i ajuda a redistribuir també l'alumnat més capitalitzat. La reserva de places NESE crea així dues vies administratives per fer la preinscripció i garanteix una quantitat de places ordinàries igual al volum d'alumnes ordinaris que hi ha al municipi. Aquest efecte només s'aconsegueix amb una programació ajustada de l'oferta educativa.

criteris dessegregadors a l'hora de tancar, fusionar o reconvertir a instituts escola els centres educatius

L'ajust de l'oferta educativa i l'aplicació de mesures com ara la identificació i la distribució de l'alumnat vulnerable té per objectiu evitar situacions d'infrademanda a les escoles i assegurar una distribució equilibrada de l'alumnat. És a dir, una aplicació a temps de mesures hauria de prevenir processos de complexificació i evitació dels centres educatius. No obstant això, alguns municipis ja tenen centres d'elevada complexitat i baixa demanda, la situació dels quals és difícil de revertir amb mesures bàsiques recollides al nou Decret d'admissió, que no aborden polítiques concretes per encarar aquesta situació.¹⁸

Bona part dels centres que han experimentat processos de fusió, reconversió a institut escola o tancament tenen un alt grau de concentració d'alumnat vulnerable. La decisió sobre quina d'aquestes fórmules adoptar ha de respondre a l'objectiu d'augmentar les oportunitats educatives, no d'evitar conflictes. Així, el Departament d'Educació ha de disposar d'un full de ruta per als municipis que tinguin centres en aquesta situació, que especifiquin els indicadors de creixement de la complexitat i la

18. El Decret d'admissió, a l'article 11, indica que són les Taules de Planificació les responsables de fer propostes de tancament o fusió de centres de titularitat pública. Així mateix, a l'article 28, assenyala que s'han de presentar aquestes propostes al Consell Escolar Territorial i valorar el seu impacte sobre la segregació escolar.

caiguda de la demanda per poder aplicar solucions a temps sense que aquestes depenguin de la valentia d'un regidor o regidora concrets, i un full de ruta d'actuacions i solucions possibles per evitar la pèrdua d'oportunitats per a l'alumnat i la segregació al conjunt de la xarxa escolar.

Aprofitament dels efectes dessegregadors de la configuració de zones escolars i adscripcions

La zonificació escolar d'infantil i primària i la configuració d'adscripcions a secundària són mesures amb un efecte molt important sobre la segregació escolar. El disseny del mapa escolar condiona les estratègies d'elecció de centre de les famílies i és útil per corregir la segregació urbana mitjançant la creació de zones educatives que agrupin barris veïns amb composicions socials desequilibrades entre si. Tot i això, en un context d'alta sobreoferta la zonificació escolar perd efecte. Els punts de proximitat que dicta la zonificació escolar només entren en joc en situacions de sobredemanda d'un centre educatiu, una possibilitat que queda minvada en un context d'excés de places escolars.

El Decret d'admissió contempla una revisió de zones de primària i adscripcions sota criteris dessegregadors: s'ha de garantir que les zones tenen una composició heterogènia, que afavoreixin l'equilibri en la composició dels centres educatius que en formen part i que promoguin l'escolarització de proximitat. La determinació de zones educatives ha de respondre a les característiques particulars de cada municipi i les zones han de poder-se modificar periòdicament en cas de canvis en el context urbà o social (construcció de nous barris o centres educatius amb impacte sobre la segregació escolar, etc.). No obstant això, s'ha d'assegurar sempre que aquestes zones són el més heterogènies possibles i que no «tanquen» barris per esdevenir mecanismes que compensin els efectes de la segregació urbana.

En el cas de les adscripcions, cal assegurar sempre que produeixen una mescla més heterogènia de l'alumnat a secundària. S'han d'evitar, per

tant, aquelles adscripcions que combinen només escoles de complexitat elevada i que configuren un centre segregat a secundària. Les adscripcions tancades entre centres complexos eliminen la possibilitat d'heterogeneïtzar l'alumnat a la secundària i suposen també una rèmora perquè les famílies més capitalitzades escullin una escola amb certa complexitat a P3.

Propostes i recomanacions

Com hem apuntat en apartats anteriors, les previsions demogràfiques indiquen que la caiguda de la natalitat no remetrà i implica reptes importants per a la programació. Així mateix, la possibilitat de conèixer les necessitats d'escolarització amb anticipació ofereix una oportunitat valuosa a l'Administració pública per dissenyar un pla a mitjà i llarg termini. Aquest enfocament estès ajudarà a evitar la presa de decisions precipitades i amb un impacte negatiu sobre la segregació escolar.

Una altra qüestió que converteix la programació ajustada de l'oferta al padró de la zona i repartida entre les escoles de manera que promogui una heterogeneïtat més gran en un repte ineludible és que hi ha palanques de canvi concretes per afrontar el problema. El coneixement de les xifres d'alumnat futures i els mitjans per controlar la sobreoferta, i la disposició d'un consens¹⁹ sobre la necessitat d'ajustar el nombre de places, fan inexcusable l'aplicació de mesures per programar una oferta que fomenti la barreja social.

El Departament d'Educació ha de pal·liar els efectes de la sobreoferta als municipis, barris o centres on la reducció de l'alumnat sigui més present, però també utilitzar aquest àmbit per equilibrar la composició de tots els

.....

19. El Pacte contra la segregació escolar indica explícitament que cal aplicar les mesures necessàries per ajustar l'oferta educativa i eliminar l'excés de vacants després de la pre-inscripció.

centres sota una mirada estratègica. Per això, cal elaborar un pla a llarg termini per evitar que aquestes decisions es prenguin de manera aïllada o precipitada, que registrin i calendaritzin els canvis normatius per poder governar la programació de tota la xarxa escolar i que prevegi mesures per a aquells centres més infrademanats i complexificats.

Emissió d'instruccions específiques per programar una oferta ajustada al padró que promogui la distribució equilibrada de l'alumnat

En el marc del pla estratègic al que es referia l'anterior punt, el Departament d'Educació ha d'elaborar unes instruccions precises que traslladin al territori el propòsit de programar una oferta ajustada i repartida i els criteris i les eines per aconseguir-lo. Així mateix, ha de complementar les instruccions amb una formació per al personal dels Serveis Territorials, que és el responsable de transmetre a les Taules de Planificació les consignes del Departament. Aquestes instruccions han de guiar les decisions del món local i evitar situacions d'inacció davant del creixement de la sobreoferta.

Així mateix, les Taules Locals de Planificació han de disposar també de manera sistemàtica d'informació suficient sobre les tendències d'elecció de les famílies, els resultats de preinscripcions anteriors, les dades del padró per zona, el grau de complexitat dels centres educatius i les característiques socioeconòmiques de les famílies que començaran P3.

La revisió d'aquestes dades ha d'establir les bases per aplicar els criteris que guïen la programació ajustada de l'oferta que faci front a la segregació escolar cada preinscripció:

- a) **Garantir una oferta de places que cobreixi les necessitats d'escolarització de cada zona i que eviti el fenomen del *white flight*.**

Tot i que la mobilitat de l'alumnat fora de la seva zona educativa no

depèn només de la sobreoferta municipal, el fet que hi hagi un excés de places sobre l'alumnat previst al territori incrementa aquesta possibilitat. A l'hora de programar l'oferta de places escolars als nivells inicials s'ha de contemplar l'alumnat esperat segons el padró de cada zona i evitar planificar un excés de places que pugui contribuir a generar sobreoferta a altres barris o municipis.

- b) **Establiment de ràtios màximes i mínimes per grup en la preinscripció per a P3 i 1r d'ESO.** El Departament d'Educació ha d'establir unes ràtios màximes i mínimes que garanteixin la bona atenció de l'alumnat, la gestió de l'aula i la personalització de l'aprenentatge, però que no suposin un nombre d'alumnat per grup excessivament baix que signifiqui un desaprofitament dels recursos. Així mateix, ha de ser una eina per garantir la distribució equilibrada de l'alumnat de matrícula viva. És a dir, s'ha de programar un nombre de places per grup que permeti assignar el mateix nombre d'alumnat de matrícula viva a tots els centres educatius sense massa complexitat i protegir aquells centres amb més vulnerabilitat. Així, la reducció de ràtios ha de funcionar també com una reserva de places per a l'alumnat que en sol·liciti una al llarg del curs. D'aquesta manera, s'evitaran les dificultats per assignar matrícula viva a aquells centres amb alta ocupació en la preinscripció i es podran bloquejar aquells centres vulnerables amb vacants perquè no rebin altes al llarg del curs.
- c) **Aplicar ràtios asimètriques per centre educatiu en funció de les necessitats d'escolarització.** El Decret d'admissió preveu la possibilitat de programar un nombre de places diferent per a cada centre educatiu o cada zona en funció de les necessitats i l'impacte sobre la segregació escolar.
- d) **Determinar els criteris per autoritzar nous grups o augment de la ràtio fora de la planificació inicial durant la preinscripció en cas que la demanda superi l'oferta.** En cas que el nombre de grups

programat durant la preinscripció no hagi estat suficient per donar resposta a les sol·licituds rebudes d'alumnes de la zona, s'han de preveure criteris per cobrir les seves necessitats d'escolarització. L'obertura de nous grups en l'oferta final no ha de respondre a criteris de demanda, sinó d'equilibri. D'aquesta manera, s'han de programar augments de ràtio o obertura de mitjos grups o grups sencers per cobrir exclusivament la demanda d'alumnat de la zona i aquestes places s'han de programar de manera que impactin positivament sobre la distribució de l'alumnat. S'ha d'evitar, per tant, l'obertura de grups o ampliacions de ràtio en centres homogenis socialment només sota el criteri de la demanda de les famílies. Per tant, en cas de manca de places públiques en una determinada zona educativa, com ha passat en les darreres preinscripcions a determinats municipis o zones de Barcelona, s'ha de garantir el dret a una plaça d'aquestes característiques per a les famílies, però sempre assegurant que aquesta ampliació de la programació no trenca l'equilibri global.

- e) **Programar una reserva de places NESE ajustada i asimètrica en funció de la complexitat de cada centre.** La reserva de places per a alumnat amb necessitats específiques s'ha de programar de manera asimètrica en funció de la zona i de la complexitat de cada centre educatiu. S'han de programar tantes places com alumnat s'hagi detectat, i no planificar reserva als centres amb un gran volum d'alumnat NESE en cursos superiors. Per afavorir la dessegregació d'aquests centres s'ha de donar cabuda només a l'alumnat NESE que tingui germans al centre.

- f) **Tancament de les places vacants dels grups complexos després de la preinscripció.** L'acumulació de places vacants després de la preinscripció als centres complexos comporta un risc important per la segregació escolar. El fet que hi hagi vacants facilita que aquests centres rebin alumnat de matrícula viva al llarg dels anys, una pràctica que incrementa la seva complexitat. Per afavorir

la distribució equilibrada de l'alumnat de matrícula viva, els Serveis Territorials han de bloquejar de manera sistemàtica les ràtios de tots aquells centres o nivells concrets amb alta concentració d'alumnat vulnerable. Actualment, el tancament de les ràtios està contemplat a la normativa, però només s'aplica de manera excepcional i reactiva.

- g) **Programació coordinada de l'oferta entre zones amb fluxos d'alumnat.** Cal avançar cap al desplegament de les zones educatives que preveu el Decret d'admissió (2021), que han de garantir una distribució equilibrada i que no han de respondre necessàriament als límits municipals. Aquestes zones poden ser inframunicipals o supramunicipals, és a dir, els municipis veïns poden compartir una sola zona educativa i programar l'oferta de manera conjunta en el marc d'una única Taula Local de Planificació. Un objectiu prioritari de la configuració d'aquestes zones ha de ser fer front a la segregació residencial i evitar, també, fluxos de població entre barris o municipis que generin concentració escolar.
- h) **Criteris per tancar grups que generin sobreoferta i que tinguin un impacte negatiu sobre la segregació escolar.** La supressió de línies en la programació inicial de l'oferta s'ha d'executar en aquells casos en què la reducció de ràtios dins dels paràmetres establerts no hagi estat suficient per evitar la sobreoferta. En aquest cas, s'ha de prioritzar el tancament dels grups que generen concentració escolar i que augmenten la segregació escolar al conjunt de la xarxa. Aquesta mesura també s'ha de posar en marxa, més enllà de situacions de sobreoferta, en cas que es detecti que la supressió d'un grup pot afavorir la distribució més equilibrada de l'alumnat, sempre vetllant, com assenyala el Decret d'admissió, per l'escolarització de proximitat. Per tant, cal avançar de la mirada de centre a la mirada de territori pel que fa a la programació.

Criteris d'obertura de grups al llarg del curs per gestionar l'assignació d'alumnat de matrícula viva de manera equilibrada

El full de ruta del Departament d'Educació també ha de contemplar criteris per obrir nous grups al llarg del curs per donar resposta a l'assignació de matrícula viva que no s'havia previst. Una bona planificació de l'oferta als cursos inicials, amb un decrement de la ràtio que permeti fer front a l'escolarització repartida de la matrícula viva, hauria de prevenir la necessitat d'obrir línies fora de la planificació inicial.

Tot i això, actualment aquesta és una dinàmica força habitual en els nivells superiors de molts municipis que reben un volum important d'alumnat al llarg del curs. No obstant això, la creació d'aquestes unitats ha de respondre sempre al criteri de no augmentar la segregació escolar, és a dir, els grups que s'obrin per donar cabuda a l'alumnat de matrícula viva, generalment vulnerable, ho han de fer als centres amb menys complexitat. L'assignació de matrícula viva suposaria així una oportunitat per equilibrar la composició dels centres educatius al llarg del curs.

Aprovació d'un nou decret de concerts educatius que determini la programació conjunta de l'oferta entre tots els centres finançats amb fons públics

La programació de l'oferta s'ha de fer conjuntament entre tots els centres finançats amb fons públics. Actualment, com s'ha ressenyat en apartats anteriors, l'aplicació de mesures de reducció de ràtio i supressió de grups a l'escola concertada és opcional i és fruit d'una negociació entre les patronals o els centres i l'Administració. El fet que l'aplicació de mesures sigui opcional per a bona part dels centres finançats amb fons públics, posa en risc l'efectivitat de les mesures i evita l'aplicació d'actuacions més contundents a Catalunya. Sense la participació de l'escola concertada durant la programació de l'oferta en igualtat de condicions, les

mesures només es podrien aplicar a l'escola pública. Sense un mateix marc legal, la corresponsabilitat és opcional.

És urgent, doncs, modificar la normativa que impedeix a l'escola concertada programar conjuntament l'oferta amb la resta de centres finançats amb fons públics. S'ha d'aprovar un nou decret de concerts que s'adeqüi al contingut del Decret d'admissió del 2021, que assenjala que l'oferta educativa s'ha de programar de manera conjunta. El fet que tots dos decrets es contradiguin és una anomalia que s'ha de corregir per poder continuar avançant en la lluita contra la segregació escolar.

L'aprovació d'un nou decret de concerts esdevé més imprescindible en un context de reducció del nombre d'alumnat i d'una forta caiguda en la demanda dels centres concertats, en què dues de cada deu places van quedar vacants durant la preinscripció 2020/2021. S'ha de produir un ajust en el nombre de grups concertats en l'oferta inicial i no esperar, com passa actualment, que es conegui la infrademanda per ometre'ls un cop acabada la preinscripció. L'existència d'aquests grups en l'oferta inicial influeix en les lògiques d'elecció de centre i suposa una possibilitat de *white flight* per a les famílies amb més recursos econòmics que volen evitar centres més heterogenis.

Així mateix, el Departament d'Educació ha d'aprofitar la programació de l'oferta educativa per avançar amb rotunditat cap a una provisió d'oferta pública més gran. Diverses investigacions indiquen que els territoris amb doble titularitat tendeixen a amplificar les dinàmiques de mercat en l'educació i a tenir més segregació escolar (Zancajo, Verger i Fontdevila, 2022). Destaquen també que, en cas que hi hagi oferta concertada, l'impacte sobre la segregació escolar és més positiu quan els centres concertats tenen una regulació igual a la dels públics i és més corresponsable.

Creació de zones educatives heterogènies per compensar la segregació residencial

Una altra mesura important que ha de complementar la programació ajustada de l'oferta és el disseny de zones educatives heterogènies socialment que impedeixin la segregació escolar. Com s'ha explicat anteriorment, les zones educatives han de promoure la barreja d'alumnat especialment en el cas de barris adjacents amb composicions socials diferents. El disseny d'aquestes zones ha de poder servir també per barrejar alumnat de municipis veïns que, en moltes ocasions, ja es comporten com una única zona escolar per motius de proximitat.

Mesures per fer créixer les oportunitats educatives als centres complexos amb baixa demanda

El pla a mitjà i llarg termini ha de contemplar mesures per corregir els efectes de la sobreoferta en el transcurs de la darrera dècada i la complexificació de certs centres educatius. En aquest sentit, ha d'identificar quins són els centres educatius que es troben en aquesta situació i prescriure una sèrie de mesures urgents:

1. **Mesures de dotació de recursos i reforç dels projectes educatius per millorar les condicions d'ensenyament i aprenentatge dins dels centres educatius:** establir mesures d'estabilització de plantilles i atracció de professorat²⁰ combinades amb la creació de projectes singulars i la millora del finançament, per garantir les oportunitats educatives de l'alumnat així com mesures de dinamització de les AFA.
2. **Mesures dessegregadores d'accés per promoure una composició més heterogènia dels centres:** s'han d'establir ràtios asimètriques

.....
20. El capítol 8 d'aquest *Anuari* precisament s'articula a partir de la pregunta següent: Quin professorat necessiten els centres d'alta complexitat, com reclutar-lo i retenir-lo?

per garantir la personalització educativa, la dimensió de les quals s'ha d'analitzar de manera particular i després de consultar-ho amb l'Administració local. Així mateix, cal divulgar la possibilitat de fer una oferta singular en cada preinscripció, és a dir, oferir sessions informatives a les famílies capitalitzades social i culturalment d'una zona per explicar-les la possibilitat d'entrar en grup a un centre educatiu determinat. Aquesta detecció es pot fer a través del padró municipal o de les escoles bressol. D'altra banda, s'ha de garantir una zonificació singular que assegurí que totes les famílies del municipi tenen màxima puntuació de proximitat en la preinscripció, per maximitzar les possibilitats d'atreure-hi famílies de tot el municipi interessades en el projecte educatiu. Pel que fa a la reserva de places per a alumnes amb necessitats específiques, els centres amb gran concentració d'alumnat vulnerable han d'establir una reserva zero de places NESE per evitar la incorporació de nous primogènits²¹ en situació de vulnerabilitat. Les adscripcions també poden suposar una oportunitat per a aquestes escoles: des de l'Administració, cal revisar que són variades i assegurin la barreja en el canvi d'etapa, i que promouen sempre una escolarització de proximitat. Finalment, una altra estratègia indicada per als centres complexos és bloquejar tots els grups després de la preinscripció per evitar l'assignació de matrícula viva al llarg de l'any, ja que sovint aquests centres amb moltes vacants i alta complexitat són els que reben més altes en el transcurs de l'any, de manera que s'hi incrementa la concentració d'alumnat vulnerable.

3. **La creació d'un institut escola en centres d'aquestes característiques només s'ha de poder executar si es garanteixen les màximes oportunitats educatives** per a l'alumnat amb el compliment estricte de la bateria de mesures esmentades als punts a i b.

.....

21. D'aquesta manera, els infants que tinguin germans al centre educatiu hi podran accedir, però aquells nens i nenes identificats com a NESE sense germans a l'escola hauran d'assignar-se a altres centres educatius sense alta concentració d'alumnat vulnerable.

4. En cas que la resta de mesures no comportin canvis en la composició del centre educatiu, en la demanda o en les oportunitats educatives del seu alumnat, **és convenient considerar opcions com el tancament o la fusió d'aquests centres educatius per afavorir el dret a l'educació en igualtat de condicions**. Aquestes decisions s'han de prendre només en casos excepcionals tenint en compte la garantia d'una escolarització de proximitat, la bona atenció de l'alumnat i la prevenció de l'abandonament escolar. Així mateix, cal fer una aposta per l'acompanyament de les famílies afectades, que han de ser escoltades i han d'estar informades durant el procés, i en l'acollida dels nens i nenes en altres centres educatius del municipi.

Bibliografia

- ALEGRE, M. A. i PAGÈS, M. (2021). *La fórmula de l'equitat. Un finançament més just dels centres educatius*. Barcelona: Fundació Bofill.
- BENITO, R. i GONZÀLEZ, I. (2007). *Processos de segregació escolar a Catalunya*. Barcelona: Editorial Mediterrània.
- BRANDÉN, M. i BYGREN, M. (2021). *The opportunity structure of segregation: school choice and school segregation in Sweden*.
- CICAE i CEAPA, *Estudio de cuotas y precios de colegios concertados curso 2022/2023*. Madrid: Garlic B2B.
- GLOVER, J. (2016). *A School district in crisis: Detroit's Public Schools 1842-2015*. Detroit: Loveland technologies.
- INTERNATIONAL COMMISSION ON THE FUTURES OF EDUCATION (2021). *Re-imaginar juntos nuestros futuros; un nuevo contrato social para la educación*. UNESCO.
- LEIST, S. i PIETSCH, M. (2017). *Bordering the area of spatial relevance for schools: a stochastic network approach using the example of Hamburg, Germany*.
- SÍNDIC DE GREUGES (2022). *Primer informe de balanç sobre la implementació del Pacte contra la segregació escolar a Catalunya*. Barcelona: Síndic de Greuges.

- SÍNDIC DE GREUGES (2021). *El paper dels ajuntaments en la lluita contra la segregació escolar*. Barcelona: Síndic de Greuges.
- SÍNDIC DE GREUGES (2020). *Els centres educatius d'elevada complexitat davant la crisi derivada de la COVID-19*. Barcelona: Síndic de Greuges.
- SEGUROLA, M. (2022). *La sobreoferta educativa a Catalunya*. Barcelona: Fundació Bofill.
- SEGUROLA, M. (2021). *La protecció dels centres segregats a Catalunya*. Barcelona: Fundació Bofill.
- VEERMAN, G. i PLATT, L (2021). «School composition and multiple ethnic identities of migrant-origin adolescents in the Netherlands», *Ethnic and Racial Studies* vol. 44, núm.16, p. 106-125.
- ZANCAJO, A., VERGER, A. i FONTDEVILA, C. (2022). *La concertada a debat*. Barcelona: Fundació Bofill.
- ZANCAJO, A., CASTEJÓN, A. i FERRER, F. (2012). «Los resultados PISA-2009: una mirada europea sobre las desigualdades educativas». *Revista Española de Educación Comparada*, núm. 19, p. 39-68.

Agraïments

L'autora agraeix les aportacions fetes al tema d'aquest capítol en el marc d'un seminari de treball per les següents persones: Bernat Albaigés, Xavier Bonal, Joan Brunet, Teresa Ciurana, Marta Comas, Bernat Ferrer, Núria Font, Eulàlia Formiguera, Concepció Gimeno, Rafael Homet i Carles Torres.

POLÍTIQUES 91

L'*Anuari 2022*, dirigit per Aina Tarabini, aborda alguns dels reptes prioritaris del sistema educatiu català per garantir l'èxit educatiu per a tothom. S'organitza en 11 capítols i unes conclusions que presenten un diagnòstic acurat de l'estat de l'educació a Catalunya i que identifiquen un seguit de propostes i palanques de canvi per seguir avançant en una agenda sòlida de transformació educativa. Així mateix, l'*Anuari 2022* aposta per una concepció holística de la justícia educativa que, entre altres qüestions, sigui capaç de reapropiar-se i re-significar el concepte de cura, tot posant-lo al centre de la política i la pràctica educativa. La justícia afectiva ha tingut, de fet, un paper central en l'elaboració d'aquest anuari tant pel que fa a la tria de temes com d'autories.

Pel que fa als temes, l'*Anuari 2022* prioritza reptes vinculats amb la inclusió educativa, la lluita contra la segregació escolar i l'abandonament escolar prematur, l'aprenentatge significatiu o el benestar professional. Reptes, tots ells, que posen el propòsit de l'èxit educatiu per a tothom al centre.

Pel que fa a les autories, aquest anuari està escrit exclusivament per dones. Cuidar les autories vol dir precisament posar les veus de les dones al centre del debat educatiu. Perquè tot i que el sector educatiu sigui majoritàriament femení, les dones acostumen a ser minoria en els espais de reflexió i decisió. Per trencar amb aquesta anomalia, aquest anuari ha estat elaborat a partir de l'expertesa de mestres, directores, educadores, psicopedagogues i professores universitàries.

